

SPİRİTÜEL İNTERNET YAYINCILIĞI VE MODERNİTE SONRASI PAGANİZM

Gökçen ERTUĞRUL¹

Özet

Bu makale spiritüel içerik üreten YouTube kanallarını incelemeyi amaçlamaktadır. İnternette yeni bir dünya görüşünün eklenmekte olduğu yaygın bir spiritüel enformasyon üretim alanı belirmektedir. Bu alanın spiritüel girişimciliğe giderek sistematikleşen bir enformasyon sağladığı ve inşa edilen yeni gerçekliğin ve pratiklerin yerelde bile gündelik hayata yayılmakta olduğu gözlemlenebilir. Bu olguyu çalışabilmek için öncelikle belirli podcastler seçilmiş ve ortak temalar belirlenmiştir. Bu temalar ekseninde oluşturulan spiritüellik kategorisi, alternatif gerçeklik inşası, arkaik kültürler ve antik öğretilerle kurulan ilişki ve üstlenilen toplumsal misyon bağlamında sorunsallaştırılmıştır. Pagan dünya görüşünü içinden çıktığı toplumsal ilişkiler bağlamında anlamak için, ilksel düşünüş ve pratiklerin özellikleri ve büyü düşüncesinden dine ve sonra mekanik dünya kavrayışına geçişin altında yatan mekanizmalar incelenmiştir. Kapitalist üretim tarzına geçiş sürecinde imha edilen animist dünya görüşüne geç kapitalizm ve ileri teknoloji çağında yeniden dönüş, güncel toplumsal koşullarla ilişkisi bağlamında tartışılmıştır. Bu olguyu inceleyebilmek için gereken kavramsal ve metodolojik çerçevenin ne olabileceği soruşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spiritüellik, internet yayıncılığı, paganizm, post-materyalizm, psikopolitika

JEL Kodları: Z12, Z19

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, egokcen@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5531-4187

SPIRITUAL PODCASTING AND PAGANISM AFTER MODERNITY

Gökçen ERTUĞRUL²

Abstract

This paper aims to analyze YouTube channels which produce spiritual content. On the internet, there emerge a widespread field of spiritual information production in which a new worldview is being articulated. It could also be observed that this field provides information that is being increasingly systematized to spiritual entrepreneurship and constructed new reality and practices are being disseminated to everyday life even in the local context. In order to study this phenomenon, firstly certain podcasts were selected and common themes were identified. The category of spirituality developed through these themes was problematized in terms of construction of alternative reality, relationship with archaic cultures and ancient teachings and the social mission that is undertaken. To understand pagan worldview in terms of the social relations from which it emerged, characteristics of archaic thought and practices and the mechanisms that underlie the shift from magical thought to religion and then to mechanical conception of the world were studied. The return to animist worldview that had been eradicated in the process of transition to capitalist mode of production in the age of late capitalism and advanced technology was discussed in relation to current social conditions. A conceptual and methodological framework that is required to analyze this phenomenon was inquired.

Keywords: Spirituality, podcasting, paganism, post-materialism, psychopolitics

JEL Codes: Z12, Z19

²Asst. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University Literature Faculty Sociology Department, egokcen@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5531-4187

GİRİŞ

İnternet mecrasında merkezsiz, yaygın, çok sesli ama paylaşılan önermeler ve ifade tarzları bakımından giderek çok daha sistematik hale gelen ve üretilen söz dağarcığı ve pratiklerin yerelde gündelik hayata sirayet etmekte olduğu küresel ölçekte bir spiritüel enformasyon üretimi gerçekleşmektedir. Bu üretim alanında, evrenin ve insanın işleyiş mekanizmalarına dair empirik kanıtlara değil “içsel bilme”ye dayanan yeni bir hakikat üretilmektedir. Öyle ki alttan gelen bir alternatif kozmolojinin belirmekte olduğu bile söylenebilir. Mekanik fiziğin ötesine geçen bilimsel gelişmelerden titreşim frekansları, enerji, parçacık, paralel evrenler, alternatif zaman akışları gibi kavramlar sahiplenilmekte, bunlar antik öğretiler ve arkaik kültürlerle bir araya getirilmektedir. Bilinç/ruh/zihin yeniden tanımlanmakta, yalnızca bireysel dönüşümün değil, toplumsal dönüşümün ve hatta kozmik ölçekteki bir yeniden hizalanmanın gerçekleşmekte olduğu düzey olarak işaretlenmektedir. Spiritüellik giderek daha fazla kabul görmekte, hatta mekanik fiziğin diğer bilim alanları üzerindeki hegemonyasını eleştiren bilim insanlarıyla spiritüellik arasında bir yakınlaşma da söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmada internet üzerinden gerçekleşen spiritüel enformasyon üretimini keşfe çıkmak için YouTube yoluyla yayınlanan spiritüel içerikler bu mecranın önerdiği sırayla izlenmiş, üzerinde çalışılabilecek bir spiritüellik kategorisi oluşturmak üzere en çok tekrar eden kanallar seçilerek ortak temalar belirlenmiştir.³ Bu yayınlarda insanın spiritüel boyutu “antik tarafı” olarak tanımlanmakta, arkaik kültürlerle ve antik öğretilere unutulmuş hakikatler olarak geri dönülmekte ve mitlerdeki arketiplerle günümüz toplumsal koşullarının kesişiminde yalnızca bireysel değil toplumsal bir misyon eklenmektedir.

Bu makalede öncelikle doküman analizi yoluyla ortaya çıkan temalar, evren, yaşam ve bilincin yeniden tanımlanışı ve sahiplenilen misyonun mitolojik

³Odaklanılan YouTube kanalları şunlardır: Next Level Soul Podcast (<https://www.youtube.com/nextlevelsoul>); Just Tap In (<https://www.youtube.com/c/EmilioOrtiz>); Wisdom From North (<https://www.youtube.com/@Wisdomfromnorth>). Dünya dışı varlıklar fenomeni için “Bashar” personası seçilmiştir (bkz. <https://www.bashar.org>). Next Level Soul Podcast’ın YouTube hesabına abone olanların sayısı 31.03.2025 itibarıyla 1,03 milyon’dur.

arketiplere dayandırılış tarzı odağında betimlenecektir. Geç kapitalist koşullarda ve ileri teknoloji çağında neden böylesi bir olgunun bu kadar büyük bir yaygınlıkla belirebildiği ve rağbet görebildiği sorunsalı, ilksel toplumlardaki animist dünya görüşünün niteliklerinin ne olduğu, dine ve sonra mekanik dünya görüşüne götüren kaymaların altında hangi mekanizmaların yattığı ve büyüülü dünyaya bu geri dönüşün günümüz koşullarıyla nasıl bir ilişkisi olduğu soruları ekseninde irdelenecektir. İlk iki soruya cevap aramak için James Frazer (1993) ve Sylvia Federici'nin (2023) analizleri hattında yol alınacak, bu yolun açtığı olanaklarla bu olgunun günümüz koşullarına nasıl bir yanıt oluşturmakta olduğu ve bu pratiklerin incelenebilmesi için ne tür bir metodolojik çerçeveye ihtiyaç olduğu soruşturulacaktır.

1. Spiritüel Enformasyon Üretim Alanı

Spiritüel enformasyon üretim alanının bileşenleri, temel olarak üç kategoride ele alınabilir. "Ölüme yakın deneyimler" ya da başka yaşamsal olaylar sırasında doğaüstü karşılaşmalar yaşayan ve spiritüelliğe yönelen insanların kendi deneyimlerini ve dönüşüm süreçlerini paylaştıkları yayınlar bunlardan biridir. Bu insanlar internette görünür olduklarında, benzer deneyimler yaşayan kişiler bağlantıya geçmekte ve küçük topluluklar oluşmaktadır. İkinci kategori, başka boyutlarla iletişim kurabildiğini iddia eden psişik medyumların ve doğaüstü ya da dünya-dışı varlıklara kanal olduklarını iddia eden kişilerin canlı yayınlanan temaları ve katıldıkları etkinliklerdir. Ölü insanlarla bağlantıya geçme iddiasındaki klasik medyumluğun yanına reenkarnasyon inancıyla bağlantılı yeni tür psişik medyumluklar da eklenmektedir. Geçmiş reenkarnasyonlardaki (ya da eş-süremlili yaşadığı iddia edilen) yaşamlarla, yeniden bedenlenme öncesindeki "yaşamlararası yaşam"la ya da "doğum öncesi yaşam"la ve "ruh rehberleri"yle bağlantı kurma bunlardan bazılarıdır. Bir diğer türü, dünya-dışı yaşam türlerine kanal olma iddiasıyla popüler hale gelen personalardır. Bu kişiler, kanalize ettiklerini iddia ettikleri varlıkların isimleriyle birlikte anılmakta ve hibrit bir persona ortaya çıkmaktadır. Sözde "dünya dışı varlıkların" "kanallar" yoluyla gerçekleştirdikleri gösteriler, çok yakında gerçekleşeceği haber verilen açık temas için insanların "frekanslarını yükseltmeye" yardımcı olacak rehberlik ve kolektif meditasyon seansları

içermektedir. Diğer psişik medyumlar da sıklıkla dünya dışı varlıklarla temas kurduklarını iddia etmektedir. Bu olay, insanların başka bir gezegende reenkarne olabilecekleri gibi dünya dışı varlıkların da dünyada reenkarne olabileceğine ve “frekans yükseltilmesinin” daha yüksek frekanstaki türlerle teması olanaklı kıldığına dair “bilme”ye bir kanıt olarak sunulmaktadır. Böylelikle geçmiş ya da eş-süremli yaşamlar silsilesi içerisinde fiziksel gerçeklikte tekillikler olarak yaşanan, bilinçli zihinde hatırlanmasa bile kozmik ölçekte hepsinin birbiriyle bağlantılı olduğu sonsuz, çoklu bir yaşam anlayışı belirlemektedir. Üçüncü yayın türü, üretim alanında belirli bir tanınma elde eden insanlarla ve spiritüel fenomenler üzerine bilimsel çalışmalar yapan ve/veya kendileri de doğaüstü deneyimler yaşayan bilim insanlarıyla söyleşilerin gerçekleştirildiği yayınlardır.

Bütün bu yayınlarda ruhun tekamülü, frekans yükseltme ya da bilinç genişlemesi yolculuğunun her bir bireyin içe dönüşle kendi biricikliği içerisinde deneyimlemesi gereken bir süreç olduğu yinelenen de evrenin ve insanın işleyiş mekanizmalarının anahtarlarını içerdiği iddia edilen rehber formüller sunulmaktadır. Spiritüellik, herkesin aynı güç ve potansiyele sahip olduğu ilkesinde temellenmekte, herhangi bir dışsal otorite-rehber figürün liderlik iddialarına yer bırakmamaktadır ama spiritüel olayları ve “kadim bilgeliği” araştıran, deney ve deneyime dayalı “bilme” yoluyla erişilen enformasyon üzerinde düşünen, özgül bireysel deneyimleri üstkodlamayla işleyerek sistematik bir dil eklemlmeye katkıda bulunan kendi entelektüellerini ortaya çıkarmaktadır.

1.1. Evren, Yaşam, Bilincin Yeniden Tanımlanması ve Toplumsal Misyon

Bu çalışmanın odaklandığı türdeki spiritüel üretimlerde şu ortak temalar bulunmaktadır: Organize dinlerin ve dini dogmaların reddi; reenkarnasyon inancı; dünyadaki fiziksel gerçeklik deneyiminin ruhun seçtiği bir “ruh planı” çerçevesinde yaşandığı; yaşanan olayların başa gelen bir şey olmadığı, bizim sayemizde yaşandığı inancıyla kurban psikolojisinin reddi; kendini gerçekleştirmiş bir hayatın “üst bilinç”le hizalanarak “otantik kendiliğe” ulaşmış bir hayat olarak tanımlanması; her bir insanı izleyen ve rehberlik eden ruhani varlıkların mevcudiyetine inanç; titreşim frekanslarından yayılan enerjinin

“koşulsuz saf sevgi” olarak duyumsandığı içkin bir evren/tanrı/Kaynak anlayışı; yasaklayıcı ve korkudan beslenen aşkın Tanrı fikrinin, cehennem-cennet ayrımının reddi ve öte dünyanın bir yer değil frekans olduğu inancı; yeryüzünün titreşim frekansları, kolektif bilinci olduğu, bu bilinçle (*Gaia*’yla) ve “doğa ruhları”yla bağlantı kurulabileceği; sözlerin ve hayal gücünün enerjiye sahip olduğu, sözlerle ya da zihinsel görselleştirmeyle fiziksel gerçekliğe etki etmenin olanaklı olduğu inancı. Spiritüelliğin antik uygarlıklarla, arkaik kültürlerle ve toplumsal koşullarla nasıl ilişkilendiğini ve bilinci nasıl yeniden tanımladığını ayrıntılandırmak gerekiyor.

Gezegen ölçeğinde bir “spiritüel uyanış” yaşandığı, bu uyanışla yeniden keşfedilmekte olunan “hakikatler”in antik uygarlıklar ve arkaik kültürlerce bilindiği, insanlık tarihine dair bilimsel açıklamaların ya yanlış olduğu ya da gerçekleri gizlemeye hizmet ettiği ileri sürülmektedir. Şamanik ritüellerde kullanılan bilinç başkalaştırma tekniklerinin, davul ritimleri gibi uygulamaların altında evrenin işleyiş mekanizmalarına dair kadim bir bilgi yattığına inanılmaktadır. “Şamanik patika”yı yeniden keşfetmek, evrenle, yer altındaki kök ağlarıyla birbirine bağlanan ormanla, doğa ruhlarıyla, insanın hayvan aile üyeleriyle yeniden bağlantıya geçmesi demektir. Yeryüzü titreşim frekanslarından oluşan, bu frekansların çok daha güçlü olduğu “vorteksler” ve “portallar” içeren, kolektif enerjileri olan bir varlık olarak yeniden gizemleştirilmektedir.

Spiritüelliğin toplumsalla ilişkilenme tarzı, belirli bir toplumsal misyon eklemlenmesiyle iç içedir. Toplumsal yapı ve kurumların çöktüğü, bir kaos yaşandığı ileri sürülmekte ve sürecin giderek hızlanacağına dair öngörülerde bulunmaktadır. Çöküş, mevcut yapı, kurum ve inanç sistemlerinin dışsal güç ve kontrol arayışında temellenmesinden kaynaklanmaktadır. Doğa üzerinde güç, insanlar üzerinde güç, para üzerinde güç arayışı negatif enerji frekansları yaymaktadır. Eşitsizlikler, dışsal güç arayışının bir tezahürü olarak görülmekte, kötülüğün korku temelli duygulardan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Var olan her şeyin özü “koşulsuz saf sevgi” olduğundan korku bir illüzyondur. Çözüm, bireylerin içe doğru bir yolculuğa çıkarak gerçekleştireceği bilinç genişlemesindedir. Birey “canlı, bilge ve şefkatli” olan evrenle, “üstbilinç”le

hızlanarak negatif duygu ve gerçeklik tanımlarından kurtularak, toplumsal kontrol biçimlerinden, inşa edilmiş sınırlamalar ve karışıklıklardan koparak “en yüksek” tutku, heyecan ve sezgilerini takip edip “otantik kendiliğe” ulaşmayı başarırsa yaşam çok daha zahmetsiz olacaktır. Fiziksel gerçekliğin nasıl algılandığı gerçekliği etkilediğinden, gerçeklik tanımlarının evrenin işleyiş mekanizmasıyla hızlanarak dönüştürülmesi gerçekliği değiştirecek, dünyanın frekansını yükseltecek ve gerçekleşecek bilinç evrimi arzu edilen daha sürdürülebilir bir toplum inşasını olanaklı kılacaktır.

Dünyada yaşandığı iddia edilen kaosu nedeni, gezegen ölçeğinde gelmekte olan “bilinç kayması”na ve bunun yarattığı “bilinç yarılması”na bağlanmaktadır. Beş duyuyu aşan daha yüksek bir bilinç biçimi kozmik bir destekle büyük bir yaygınlıkla ve hızlanarak gelmektedir. Negatif frekansa sahip korku, kibir, bölünmeler ve dışsal güç arayışının hâkim olduğu eski bilinç biçimi ve buna tekabül eden kurum ve yapılar ile belirlemekte olan yeni bilinç biçiminin bir arada bulunuyor olması bir yarılmaya neden olmaktadır. Yaşamakta olan kaos ve gelecek olan daha büyük sarsıcı toplumsal olaylar, büyük bir “spiritüel uyanışın” doğum sancılarıdır. Yeryüzünün de frekansı değişmektedir. İnsanlar yükselmekte olan frekans düzeyine geçmeyi reddederlerse yeryüzü belirli periyotlarla hep yaptığı gibi insanlığı resetleyecektir. Bu kehanet, çoğu zaman antik astronomik hesaplamalarda bulunan dünyanın rotasyonundaki 26000 yıllık döngüye ya da *Kali Yuga* döngüsüne atıfla ifade edilmektedir. Spiritüellerin misyonu, edinilen enformasyonu yayarak bilinç kaymasına yardım etmektir. Bu başarırsa, yalnızca yeni bir dünya doğmayacak, üçüncü boyuttaki fiziksel gerçeklikten beşinci boyuttaki bir varoluşa geçilecek ve “galaktik aile” ile birleşilecektir.

Spiritüel deneyimlerin ifade edilişinde kullanılan metaforlar teknolojiye, bilimkurgu filmlerine ve dijital oyunlara atıflarla oluşturulmaktadır. Yaşanan deneyimler “navigasyon”, “spiritüel enformasyon *downloading*”i gibi kavramlara; titreşim frekanslarını artırmak iletişim sistemlerindeki bant aralığını artırmaya; evrendeki bütün enformasyonun kaydının tutulduğu enerji alanı olduğuna inanılan “akaşa kayıtları” bulut depolamaya; paralel evrenlerin ya da senkron yaşamların varlığı farklı frekanslarda yayın yapan televizyon kanallarına; ölüme yakın deneyimlerde yaşandığı iddia edilen yaşamın gözden

geçirilmesi teknolojisi *Azınlık Raporu* filmindeki ekranlara; fiziksel bedenler dijital oyunlardaki avatarlara; bir oyun/okul olan dünyada deneyimlenen fiziksel gerçeklik *Matrix* filmine, holografik gerçekliğe, Disneyland’a ve simülasyona atıflarla dile getirilmektedir. Fiziksel olmayan varlıklarla arkadaşlık “titreşimlik” (“*vibrationship*”) olarak adlandırılmakta, spiritüel deneyimleri bir tür akıl hastalığı olarak görenlerin etiketlemeleri “spiritüel şizofreni” gibi yeniden adlandırmalarla olumlanmaktadır. Günümüz popüler evren imgelemi artık dijital deneyimler ve kuantum fiziği ile pagan bir yaşam anlayışının iç içe geçişinden doğmaktadır. Modernitenin büyük anlatılarının üzerinden atlanmakta, yaşam bir yandan antik, arkaik bilgelikle, bir yandan da bilimkurguyla ve dünya dışı habercilerin bilinç evrimi için sundukları formüllerle gelecekle bağlantıda yeniden tanımlanmaktadır. Şimdiki zaman ise ölümsüz ruhların üç boyutlu fiziksel gerçeklik deneyimi için bedenlenmeyi seçtikleri “dünya okulu”nda hem eş-süremlili yaşamları hem de geleceği etkilemekte olan deneyimler bloğudur.

Bu anlatılarda ikiliklere ayrılmış her şeyin yeniden bağlantıya sokulduğunu görmek mümkün. Cinsiyet ayrımı yerine ilahi dişil enerjiyle eril enerji arasındaki denge; zihin-beden ikiliği yerine ruh-zihin-bedenin denge ilkesiyle birleştiği bir üçgen konulmaktadır. Ruh/zihin pek çok düzeyden oluştuğu için frekans seviyelerine göre yukarı çıkıldıkça hepsinin birbirine bağlandığı ve sonunda evrenle bir olduğu çoklu bir zihin/ruh anlayışı ortaya çıkmaktadır. İç ile dış, fiziksel gerçeklik ile zihin, fizik ile metafizik, akıl ile hayal gücü, insan ile insan-olmayan, tikel ile evrensel, mikrokozmos ile makrokozmos, tanrı ile insan arasındaki ayrımların çözüldüğü monist bir dünya görüşü belirmektedir. Her bir bireyin kendi özgüllüğü içerisinde deneyimlemesi gereken “spiritüel yolculuğun” nihai amacı, gerçeklik tanımlarını değiştirmek, beş duyuyu sınırlı olmayan yeni oluş, görme ve hissetme yolları yaratarak çoklu algılama tarzlarına ulaşmak, “yüksek hakiki kendilik” ile hizalanmak ve bölünmüşlüğü aşarak var olan her şeyin kendi tekilliği içerisinde bir olduğunu idrak etmek olarak tanımlanmaktadır. Bu esas itibarıyla beş duyuşal bir tür olan insan türünden çok-duyuşal bir insana geçiş demektir. Bunun başarılacağı

düzey, bilinç-zihin-ruh olduğundan bu matrisin yapısının ve işleyişinin nasıl tanımlandığına bakmak gerekiyor.

Bilinç, hangi titreşim frekansında olduğuna bağlı olarak hiyerarşikleştirilen dokuz düzeyden oluşmaktadır. Bu düzeyler, en üste olan bir alttakine doğru titreşimsel olarak parçalara ayrıldığından tek bir kaynakla bağlantıdadır. En üstten en alta doğru bu düzeyler şunlardır: “Üstruh” (“oversoul”); “üstruhun” ruhların çokluğunu ortaya çıkaracak şekilde titreşimsel olarak parçalara ayrılmasıyla oluşan “bireysel ruh”; bu ruhun yeniden parçalara ayrılmasıyla çok boyutlu bir zamansal varlık alanında ortaya çıkan ve bu alanda “navigate” ederken bütün zamansallıkları aynı anda deneyimleyen “yüksek zihin”; fiziksel ile fiziksel olmayan dünyayı birbirinden ayıran ama her ikisinin de melez biçimi olan, “ruh planı”nın oluşturulduğu “şablon (template) düzey gerçeklik”; yüksek zihnin fiziksel beyin ile telepatik iletişim kurduğu kanal olan hayal gücü; inanç sistemleri, duygu sistemleri, düşünce sistemi düzeyi olan algılayıcı fiziksel beyin. Bu düzeylerin altında fiziksel zihindeki inanç, duygu ve düşünce yapılarından oluşan üç katlı kişilik yapısı yer almaktadır. Bu yapılar, bilimin öne sürdüğünün tam tersine yapılanmıştır. Zira bilime göre en altta yer alan yapı, aslında titreşimsel frekans bakımından en üsttedir. “Yüksek zihne” en yakın olan “bilinçdışı zihin”dir. Bilinçdışı, ruhun fiziksel gerçeklikte deneyimleyeceği temaların şablonunu içerir. Duyguların üretildiği “bilinçaltı zihin”, orta düzeyde yer almaktadır. Düşüncelerin deneyimlendiği düzey olan “bilinçli zihin”, kişilik yapısının en altında yer almaktadır. Varlığın kendini en üst düzeyde ifade edebilmesi için düşünce düzeyinden daha üst düzeylere çıkmak gerekir ve bunun yolu titreşim frekansını artırmaktır. Sekizinci düzeyde, davranış kalıplarını içeren bireysel “otomatik zihin” yer almaktadır. En alttaki dokuzuncu düzey ise verili olanın kabulünden oluşan, bilincinde olunmayan anlamında otomatik olan “kolektif bilinçdışı”dır. Kişisel deneyim, bu dokuz düzeyin etkileşiminden oluşmaktadır.⁴

Görülebileceği üzere, bilinç genişlemesine ya da “en yüksek kendilik frekansına” ulaşmak için izlenmesi gerekenin düşünce değil, “yüksek bilincin”

⁴“Understanding Your Mind's 9 Levels of Consciousness.”
<https://www.youtube.com/watch?v=sXfhAEywlMs>. Erişim tarihi: 7.03.2025.

iletişim kurma yolu olan hayal gücü, en yüksek tutkular, heyecanlar ve kalp olduğu ğtlenmektedir. Hayal gücü, “yüksek bilincin” fiziksel zihne bağlandığı düzey olarak ayrıcalıklandırılmakta, “spiritüel bilme”nin “download olduğu” ve daha yüksek frekanstaki varlıklarla telepatik iletişimin gerçekleştiği yer olarak tanımlanmaktadır. Bir şeyin tasavvur edilebilmesi için var olması gerektiği, hiç olmasaydı zaten edilemeyeceği argümanı, büyünün varlığına dair açıklamalarda devreye sokulmaktadır. Büyü, hiç var olmamış bir şeyin gerçek kılınması değil, başka frekanslarda zaten var olanın şimdiki boyuta çekilmesidir.

Yeni spiritüellik, kuantum fiziği başta olmak üzere bilimdeki alternatif hatları mistisizmle sentezleyip kendine mal ederken, bilim içerisinden de spiritüelliğin mekanik dünya anlayışına itirazlarını tanıyan sesler yükselmektedir. Bunun bir rneği, 2014 yılında biyoloji, nörobilim, psikoloji, tıp ve psikiyatri alanlarından bir grup akademisyen tarafından yayımlanan “Post-Materyalist Bir Bilim İçin Manifesto”dur (Beauregard ve diğerleri, 2014). Manifestoda, kuantum mekaniğinin atomların ve atomaltı parçacıkların tam olarak katı nesneler olmadığını, gözlemcinin bilincinin gözlemlenmekte olan fiziksel olayları etkilediğini açığa çıkararak zihni de kavramsal yapısına dahil ettiğine değinilmekte, zihnin fiziksel beyne ya da maddeye indirgenemez olduğu iddialarını destekleyen bilimsel kanıtlar sıralanmakta ve “post-materyalist” bir paradigma kayması talep edilmektedir.

1.2. “Kahramanın Yolculuğu”

Joseph Campbell’in (2023) alışması, spiritüel enformasyon üretiminde gerçekleşmekte olan üst-kodlamanın beslendiği temel kaynaklardan biridir. Öyle ki “kahramanın yolculuğu” ifadesi, “spiritüel yolculuk” yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kitap, spiritelliğe nasıl bir dayanak noktası ya da meşruluk sağlamaktadır? Yeni spiritelliğe özgü muhakeme tarzını anlamak için bu kısımda bu soruya yanıt aranacaktır.

Campbell, mitolojik simgelerde evrensel kadim gerçeklerin saklı olduğunu ileri sürer. Zihin, mitsel simgesellikle karşılaştığında, bu imgeler ryalardakine benzer olduğundan, bir aşınalık hisseder. Öte yandan bunlar, metafiziğin alanına indirgenmiş bir bilinçdışının kendiliğinden ürünleri değil,

“devasa bir bilinçliliğin” ifadeleridir. Büyük mitlerdeki, halk mitolojilerindeki, antik öğretilerdeki “kozmik metaforlar”, bin yıllar boyunca araştırılarak, tartışılarak oluşturulmuş bilgeliğin iletisini taşırlar. Eski çağlarda bu metaforlar, şamanların ya da rahiplerin resim diliyle oluşturulmuş iletişim araçlarıdır. “Ruhun enerjileri”ne dokunurlar, bilinçdışını uygulamalı eylem alanlarına açarlar, deneyimlenerek kavrandıklarından yaşanan gerçekliğin parçasıdırlar (Campbell, 2023: 229-232).

Campbell’e göre bu ileti, macera arketipinde saklıdır. Neredeyse bütün mitler benzer bir kalıbı izlediği için “monomit” olarak adlandırdığı örüntünün anahtar imgeleri ayrılma-erginlenme-dönüş birimlerinden oluşmaktadır. Dış dünyaya açılıyor görünen macera, aslında iç dünyaya bir yolculuktur ve olayların fantastik olmasının nedeni de budur. Mikrokosmos ile makrokosmosun sürekliliğinde gerçekleşen bu yolculuk, “ruhun erginleşme süreci”nin metaforudur (Campbell, 2023: 13, 27-34, 151). Mitlerin ve antik ritüellerin işlevi, ruhun daha yüksek bir boyuta geçişi için insanın önce iç dünyaya döndüğü, orada görüngüleri aşip dolaysız deneyime ulaştığı, yeniden doğmuş olarak dünyaya döndüğü yolculuğuna rehberlik eden simgeler sağlamak olmuştur (Campbell, 2023: 18-19, 24). Meditasyon pratiği de aynı kalıbı izler: Zihni ve duyguları görüngülerden ayırarak “kendi derinliğinden” çıkarmak, “öze doğru” çekmek. Nihai amaç, evrenle birliği keşfe çıkmak, benliğin özü ile dünyanın özünün, tanrısalla insani dünyanın özünün bir olduğunu fark etmek ve daha üst bir ruhsal boyuta ulaşmaktır (Campbell, 2023: 341-342).

Mitin kahramanı⁵ ya dünyanın yıkılmakta olduğu andadır ya da yaşadığı dünyada “simgesel bir eksiklik” hissetmektedir. Gizemli güçler harekete geçmeye başlar, maceranın “kozmogonik çevrim”ini başlatan bir çağrı belirir.

⁵Campbell, doğal dünyanın yaratıcı gücünü içinde taşıyan arkaik yarı-hayvan yarı-insan “kültür kahramanı” ile “insan kahraman” arasındaki ayrımı koruduğunu belirtir. İnsan formundaki sonraki kahraman, bu ilk kahramanı da katletmek zorundadır, zira “aşırı büyüyen bir tanrı hemen yaşamı yok eden demona dönüşür. Biçim kırılmalı ve enerjiler serbest bırakılmalıdır” (2023: 281, 399-400). Kahramanın bütünüyle insan biçimini almış haliyle macerası, ya insan topluluklarına karşı gazez besleyen kadim zamanlardan kalmış canavarlara ya da kötülüğün ve sefaletin sebebi olan “insan soyundan tiran canavarlara” karşı gelişir (2023: 297).

Kahraman olağan dünyadan çıkar ve “doğüstü tuhaflıklar bölgesine” ilerler. İki dünya arasındaki sınırı, kritik anda beliren yardımcıları sayesinde “eşik muhafızının” sınavlarını geçerek aşar. Yolda birtakım masalsı güçlerle mücadeleye girer, cesaretle ilerledikçe iyicil güçlerin varlığını yanında hisseder, bilinçdışının tüm güçleri onu desteklemektedir. Sonunda kesin bir zafer kazanıp yaratıcı güçlerle, tanrısal yetenekler ve erdemler içeren hediyelerle donatılmış olarak geri döner. Tıpkı eski tanrılar gibi dünya yenilensin diye simgesel bir eylemle ölmüş ve dünyayı yenileyen güçlerle geri dönmüştür. Kahramanın elde ettiği ödül, topluluğuna musallat olan kötücül güçleri savuşturacak, yaşamı yenileyecektir. Hikayenin sonunda, elde edilen tanrısal güçlerin aslında başından beri kahramanın içinde olduğu ortaya çıkar (Campbell, 2023: 35-43, 54).

Kahramanı maceraya sürükleyen çağrılar, tesadüfi olaylar gibi görünse de kaderseldir. Eğer çağrılara yanıt vermezse -zira çağrının reddedilişi görüngülerden vazgeçememekten, egonun imhasına direnmekten kaynaklanmaktadır- alametler reddedilemez hale gelene kadar kahramana musallat olacak, olay silsileleri şiddetini ve hızını artıracak, tanrısal güçler bir canavara dönüşerek kahramanı kovalayacaktır. Çağrıyı kabul ederse, doğüstü yardımcıları belirecek, bilinçdışının tüm güçleri destek olacak, macerayı kolaylaştıran tılsımlı hediyelerle süreç daha kolay olacaktır. Ruhsal tekamüle ulaştığında “olan şeylerin değil, olmakta olan şeylerin yandaşı” olacaktır (Campbell, 2023: 61-62, 70-74, 214-220).

Antik öğretiler, var olan her şeyin kaynağında tek bir “varlık özü” olduğunu yinelemektedir. Campbell, bilgiler tarafından bu kaynağa verilmiş adları sıralarken bilimdeki “enerji”, psikanalizdeki “libido” kavramlarını da ekler. Dünyevi yaşamda yalnızca görüngüsel biçimler görülebilir olduğundan Kaynak’la bağlantı halindeki “üst-bilinç”, bilinçdışı haline gelmiştir. Campbell’e göre mitlerdeki macera şemasının taşıdığı ileti, “kurtuluş”un üst-bilince dönüşte olduğudur ve kullanılan imgeler bunun nasıl başarılabileceğini göstermektedir (2023: 231-232). Ancak “kurtuluş”un formülü, artık duyulabilir değildir. Mitolojilerin düzenleyici bir işlev gördüğü eski topluluklarda anlam tüm toplulukta anonim olarak varken, artık ne toplulukta ne de dünyada bir anlam

kalmıştır. Bireyin toplulukla “özel varlıksal birliği” cinsiyet, yaş, toplumsal roller gibi sınıflamalarla parçalanmış, kadim simgeler evreninin yaşamın asli parçası olduğu topluluğun rehberliğinden mahrum kalan insanın “ruhunun bilinçli ve bilinçdışı alanları arasındaki iletişim” kopmuştur. Kahramanın yolculuğunu biçimlendirmiş olan “gizem ve tehlike” kaynakları ya toplumsal denetim altına alınmış ya da mekanik açıklamalara indirgenerek gizemlerini kaybetmişlerdir. Gizem, insan olmuştur. Kurumsallaşmış büyük dinler, politik grupların çıkarlarıyla iç içe geçmiş, “sahte bir kutsallık propagandasına” dönüşmüştür. Artık eski topluluk fikriyle alakası olmayan ulus bile değil, gezegenin bütünü söz konusudur (Campbell, 2023: 343, 346).

Campbell’e göre topluluklar ve insanlık, “kozmosun güçlü organizmalarının bir aşaması”dır. Mitlerde ve kadim öğretilerde durmaksızın yinelenen formülde, beden ile topluluk, bilinç ile bilinçdışı, içerisi ile dışarı, insani ile tanrısal, topluluk ile doğa arasındaki birlik işaretlenir. Beden ile topluluk arasındaki varlıksal ilişki geçiş ritüelleriyle onaylanır; doğa ile insan arasındaki süreklilik sahnelenir, “kozmetik çevrim” kutlanır (Campbell, 2023: 339-341). İnsanın “varlık özü” bundan başka bir şey değildir. Ancak artık insana rehberlik edecek bir toplum mevcut olmadığından, topluma rehberlik edecek olan yalnız ve sessizce de olsa gezegen ölçeğinde aynı yolculuğu yaşamakta olan insanlardır. Toplumsal düzenin dönüşümü, bu kopmuş bağlantıları içteki “evrensel tanrı-insanın yaşam verici imgesi” rehberliğinde bilinç düzeyine çıkararak yaşamın her bir veçhesine yedirmekle olanaklı olacaktır. İnsanların çok çeşitli simgelerdeki hakikat iletilisinin bir ve tek olduğunu görmeleri ve bir bütün haline getirmeleri gerekmektedir (Campbell, 2023: 344-346). Campbell’in çalışması, bu amaçla mitlerde ve antik öğretilerde saklı olduğunu iddia ettiği arketipleri açığa çıkararak bireysel düzlemdeki spiritüel dönüşümle toplumsal dönüşümü birbirine bağlamaktadır.

2. Ruhlarla Dolu Dünya, İnsanın Büyüsel Kuvvetleri

Bu makale spiritüelliği, dinin ya da sekülerliğin insanın anlam arayışına artık yanıt veremediği ekseninde değil, animist dünya anlayışına dönüş arayışının kendisinin nasıl mümkün olduğu sorusu ekseninde irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın seçtiği yol bu nedenle, öncelikle arkaik

kültürlerdeki dinamikleri anlamaktan geçmektedir. İlksel düşünüş tarzını doğanın yaşamı ve yaşamın üretimiyle ilişkili olarak anlamak ve büyü düşüncesinden dine ve bilime geçişin nasıl bir kopuş yarattığını görmek için James Frazer'ın çalışması (1993) seçilmiştir.

Campbell gibi Frazer da ilksel topluluklardaki düşünüş tarzlarının tüm dünyada benzer ilkeler ve arketipler içerdiğini ileri sürer. Frazer'a göre üretim biçimleri evrilirken, insan zihni ve kültürleri büyüden dine, dinden bilime doğru bir evrim süreci geçirmiştir ama büyü'nün yerini alan dini sistemler her çağda ve her yerde farklılıklar gösterirken ilksel düşüncenin temelinde yer alan "sempatik büyü sistemi" hep aynı kalmıştır. Öyle ki, toplumun yüzeyindeki değişimlere, dini çeşitliliklere rağmen ilksel düşünce bunlardan hiç etkilenmeden yüzeyin altında kalıcı bir katman olarak var olmayı sürdürmektedir. Frazer şu soruyu sorar: "üzerinde gezindiğimiz bu ince katmanı her an yırtabilecek aşağıda uykuda bekleyen yeraltı kuvvetlerin" insanlığın geleceği üzerinde nasıl bir etkisi olacaktır? (1993: 56).⁶ "Vahşi"yle benzerliklerimiz, farklılıklarımızdan daha fazladır ve ilksel düşünce ve pratikler, onları ortaya çıkaran nedenler unutulmuş olsa da mitlerde, masallarda, halk adetlerinde, büyük dinlerin ritüellerinde sürmeye devam etmiştir (Frazer, 1993: 2, 10, 264).

İlksel düşünme tarzının iki temel özelliği bulunmaktadır: Doğal ile doğaüstünün birbirlerinden ayrılmadığı "spiritüel kuvvetlerle dolu bir dünya" anlayışı; ve dünyanın büyüsel kuvvetlerle işlediği ve bu kuvvetler yoluyla etki üretilebileceği fikri (Frazer, 1993: 10). Büyü fikri, "birbirine benzeyen şeylerin aynılığı" çıkarımına dayanan bir neden-sonuç ilişkisiyle ("bir etki onun sebebine benzer") "benzerlik yasası"na ve "bir kez temas halinde olan şeyler daima temas halindedir" çıkarımıyla "temas ya da bulaşma yasası"na dayanmaktadır. Bu iki yasa, çoğu zaman birlikte işlese de hangisinin baskın olduğuna bağlı olarak iki büyü dalı ortaya çıkmıştır: "Benzerlik yasası" yoluyla işleyen "homeopatik ya da taklit büyü"; "temas ya da bulaşma yasası" yoluyla işleyen "bulaşıcı büyü". Frazer, bu iki büyü dalını şeylerin birbirlerine uzaktan etki ettikleri düşüncesine

⁶Frazer'ın çalışmasından çeviriler bu makalenin yazarına aittir.

dayalı bir telepati ilkesine (“sempati yasası”na) dayandıklarından daha genel bir “sempatik büyü” kategorisine yerleştirir (1993: 11-12, 22-28).

“Sempatik büyü sistemi”, bütün dünyada geçerli olan olay serilerini belirleyen değişmez, dolayısıyla öngörülebilir bir doğa yasası sisteminin varlığına ve arzu edilen pragmatik amaçların gerçekleştirilmesi ya da arzu edilmeyenlerden sakınılması için taklidine dayanmaktadır. Bu bakımdan büyü sisteminin iki boyutu vardır: Düşünce boyutu, yani “teorik büyü” (doğa yasaları varsayımına dayanmakla birlikte bu yasaların doğasını yanlış kavradığı için “sahte bilim”); ve nedensel doğa yasalarına dayandığı için titizlikle uyulması gereken kuralların izlendiği “somut uygulamalar” (“beyhude sanat”) (Frazer, 1993: 11-12, 19, 49).

Sempatik büyü teori-pratiğinin temel unsurlarından biri, kelimeler ile şeyler arasında maddi, tözel bir bağ kurulmasıdır. Kişilere ait isimlerin tabu oluşu ya da tanrıların gerçek isimlerinin güçlerinden ayrılamaz oluşu, şeylerle kelimeler, bedensel olanla bedensel olmayan arasında kurulan bu “son derece materyalist” ilişkiden kaynaklanmaktadır (Frazer, 1993: 242-247, 261). Büyü düşüncesinin bir diğer özelliği tanrıların değil ruhların (*spirits*) tanınmasıdır. Ruhlar da her şeyi kontrol eden gayri-şahsi kuvvetlere tabidir ve doğanın ve yaşamın iyi tanımlanmış bölümleriyle sınırlandırılmıştır. İsimleri kişisel değil geneldir; her bir genel sınıf içerisinde sınırsız sayıda ruh olabilir ve bunlar ayırt edici bir özgünlükle işaretlenmemişlerdir. Ritüeller, kutsal bir varlığı yatıştırmak için değil, fiziksel sempati ya da benzerlik ilkesi gereği doğaya doğrudan etki etmek için yapılmaktadır. İcralarında herhangi bir özel sınıftan görevli bulunmaz; tapınak gibi özel yerler gerekmez (Frazer, 1993: 410-411). Büyücüler kendilerine yeterlidir, sihir yoluyla en güçlü ilahlar üzerinde bile üstünlük kurabilirler. Tanrıların mevcut olduğu Brahma düşüncesinde bile tanrılar hala büyülü sözcüklere (*mantra*) tabidirler; bu sözcükler Brahmanlar’a tabidir; dolayısıyla Brahmanlar tanrıdır. Dahası, animizm ve öldükten sonra ruhun başka bir bedene geçmesi gibi transmigasyon teorileri Budizm’den türememiştir, tam tersine Budizm halihazırda var olan inanç ve pratikleri kendine dahil etmiştir (Frazer, 1993: 52,112).

Dünya canlı olduğundan ruh ve bilinç sadece insana özgü değildir. İç ve dış ayrımı olmadığından insan ruhu bir hayvan biçiminde de, insanın dışında da, birden fazla da olabilir (Frazer, 1993: 111, 178). Örneğin her bir ağaç, bir türün yaşamı ile o türe ait bir bireyin yaşamı arasında bir ayrım olmadığından “ağaç-ruhunun bedeni”dir, soyut bir ağaç türü değil. Yaşam gözle görülebilir, bir kutuda saklanabilir, parçalara ayrılabilir, yaralanabilir somut maddi bir şeydir. Bedenden uzakta olup hala o bedene sempati ya da uzaktan eylem yasası gereğince can vermeye devam edebilir. Zira bir ruhu ya da ruhlardan birini bedenden çıkarıp bir hayvana nakletmek, şamanlara, büyücülere ya da cadılara atfedilen yeteneklerden biridir. Soyut, genel bir tür anlayışının yokluğu ve kişinin ruhunun ya da ruhlarından birinin herhangi bir hayvanda ya da bitkide ikamet edebiliyor oluşu, insanlarla o tür arasında bir akrabalık ilişkisini de getirmektedir (Frazer, 1993: 668-691).

İnsan-tanrı fikri, hem dini hem de büyüsel düşüncede mevcut olsa da bu ikisinden iki farklı tanrı tipi çıkar. Dini düşüncedeki “enkarne insan-tanrı”, insandan üstündür. Yalnızca bir kap olan insan bedeninde bir süreliğine enkarne olur, insanüstü güçler sergiler. “Büyüsel insan-tanrı” ise hemen herkes büyüsel yeteneklere sahip olduğu ve bu güçleri uygulayabildiği için sıradan insandan daha yüksek düzeyde olmakla birlikte çok da olağanüstü olmayan gücünü doğayla belli bir fiziksel sempatiden alan insandır. Bütün varlığı, bedeni ve ruhu dünyayla, evrenle incelikli bir uyum içerisindedir, adeta evren bu varlıkta titreşir (Frazer, 1993: 60-61). Spiritüel ve dünyevi arasındaki aralık büyük olmadığı için büyü, kamusal işlerin idaresiyle de ilgilidir. Yüksek büyücüler olarak şefler, tanrısal kuvvetlerin insan bedeninde vücut bulmuş biçimi olan insan-tanrılar, eğer halkı hasmane büyülerden korumak, şifa vermek, toprağın verimliliğini ve hayvanların çoğalmasını sağlamak gibi görevleri yerine getiremezlerse öldürülürler (Frazer, 1993: 83-87, 162). Tanrı-katli ve dirilişi uygulamaları öyle evrensel, öyle kalıcı bir pratiktir ki izleri mitlerde, halk festivallerinde

mütemadiyen yankılanmakta, dahası dinlerin pagan kökenlerini açığa çıkarmaktadır (Frazer, 1993: 301, 538-539).⁷

Tarım evresine geçmiş topluluklarda, bütün yaşamın üretken yaşam enerjisine bağlı olduğu ruha -ki bu ekin ya da bitki ruhudur- konaklık eden insan-tanrının ya da hayvan temsilinin yıllık tarımsal sezonlara bağlı olarak öldürülmesi, ruhun daha genç ve güçlü birine nakledilmesi yoluyla korunması, yaşamsal enerjilerin yenilenmesi amacını taşımaktadır. Tanrı-kral da güçlerinin zayıflamasına dair semptomlar ortaya çıkar çıkmaz ya da doğal ölümden önce öldürülmelidir ki hala gücü yerinde olan ruh, daha saf bir formda yenilensin (Frazer,1993: 265-269, 296-300, 494). Hem Batı'da hem Doğu'da gerçekleşme zamanları ve tarzları bakımından benzer özellikler taşıyan halk festival adetlerinin (ki Avrupa'da 19. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür) kaynağında, hasat edilen ya da kışın ölen bitkilerin ruhlarının yenilenmesine, doğanın yeniden canlanışına, güneşin yıllık hareketlerine ve ışığına sempatik büyü ilkesi gereğince yardım edilebileceği fikrine dayanan uygulamalar bulunmaktadır (Frazer, 1993: 311-315, 385-386, 707-710).

Animizden politeizme geçildiğinde her bir ağaç (Avrupa'da ağaç-tapınıcılığı en arkaik biçimdir), ruhu olan canlı bir varlık olmaktan çıkıp doğaüstü bir orman tanrısının bir süreliğine mesken tuttuğu yaşamsız bir nesne haline gelir. Animizde ağaç-ruhu her bir ağaçta mevcutken politeizmde insan biçimine bürünür, bütün bir türü temsil eden bir kişileştirme halini alır. Yine de bu biçim değişikliği ağaç-ruhunun asli karakterini değiştirmez çünkü ağaç-tanrılara atfedilen güçler yine aynı güçlerdir ve zamanla insanbiçimli varlıklar ya

⁷Frazer'ın kitaba adını verdiği "*Altın Dal*", ökseotu verilen addır. Bu kitap, mitin büyüyle ilişkisini teori-pratik olarak gösteren doğa mitlerinin bir örneği olan İtalya'daki Arician Ormanlığı Kralı mitinin nasıl yorumlanabileceği sorusundan yola çıkar. Her yıl orman tanrının bir ökseotu dalıyla öldürülüşü ve yakılışı, büyüsel ritüellerle kutsal bir drama olarak icra edilmektedir. Frazer'ın yorumu şöyledir: Tanrıça Diana'nın rahibi Orman Kralı Virbius, arkaik biçimiyle meşe-ruhunun kişileştirilmesidir ve katledilebilmesi için önce ökseotu dalının kırılması gereklidir. Zira bir meşe-ruhu ve sonraki biçimiyle yıldırımla yeryüzüne inen gök tanrı olarak yaşamı, meşe ağacı üzerinde yaşayan ökseotundadır (1993: 703).

da yaşayan bir insan bedeninde enkarne olmuş olarak temsil edilirler (1993: 117-118, 148, 162, 178).

Doğanın döngülerinden tanrıların döngülerine geçişle, büyü teorisinin yerini dini teori almış ya da daha doğrusu bu teoriye dini teori eklenmiştir. Doğanın canlı olarak düşünüldüğü zamana ait bitki-ruhu kişileştirilmeye başlanır. Yıllık döngüler içinde doğma, büyüme, doğurma ve ölüm döngülerinden geçen bir varlık değil, ölümsüz bir tanrı ya da tanrıça tarafından kontrol edilen bir varlık olmuştur doğa. Tanrılar, artık kişisel isimler taşırlar; karakterleri, yaşam hikayeleri anlatılır. Görevi insandan daha yüce güçlere sahip olan tanrıları yatıştırmak olan din adamları hanedanları ortaya çıkar (Frazer, 1993: 422).

Animizdeki “içkin ruh” anlayışından “dışsal tanrı” fikrine geçildiğinde, nesnenin kendisi ruhların geri çekilişiyle cansız kalmış ve spiritüel bir vakum oluşmuştur. Frazer’a göre herhangi bir şeyi cansız olarak kavrayamayan ya da ortaya çıkan spiritüel boşluğa tahammülü olmayan “halka özgü imgelem”, nesneyi dolduran yeni bir mitsel varlık yaratmıştır. Mitolojideki aktarımlarda kökensel neden (insan-biçimli tanrıların aslen doğa ruhları olduğu) kaybolduğu için, aynı doğal nesne iki ayrı varlık tarafından -tanrı mertebesine yükselen eski ruh ve eski ruhun bıraktığı boşluğu dolduran yeni ruh- temsil edilmeye başlanmıştır (Frazer, 1993: 423-424). Doğanın yıllık döngüsü içerisinde yaşanan değişimler, tanrılardaki değişimlere tekabül etmeye başlamıştır ama doğal süreçlerin dramatik taklidi olan belirli büyüsel törenler icra ederek yaşam ilkesi olan tanrıya ölüm ilkesiyle mücadelesinde yardım edilebileceğine de hala inanılmaktadırlar (Frazer, 1993: 381-382, 393-395). Önceki arkaik haliyle hayvan biçiminde olan tanrıyı öldürme adeti, tanrı ile hayvan arasında kurulan kökensel ilişki unutulduğundan yanlış yorumlanmaktadır. Tanrılar insanbiçimli hale gelince, tanrı karakterinde katledilmiş hayvan, tanrıya verdiği bir zarar nedeniyle tanrıya sunulan kurban olarak yeniden yorumlanmakta, “kendinin düşmanı olduğu gerekçesiyle kendine kurban edilen tanrı” gibi bir durum ortaya çıkmaktadır (Frazer, 1993: 465-475). Domuzun Akdeniz coğrafyasındaki tuhaf konumu da burada yatmaktadır. Attis/Adonis, bir yaban domuzu tarafından öldürülmüştür ama aslında domuzda bedenlenmiştir (Frazer, 1993: 347, 472).

Ölümünden sonra bir çam ağacına dönüşmüştür, yani bir ağaç-ruhu olarak asıl karakterine. Domuzun “kirli” addedilmesinin ve yenilmesi tabu bir hayvan oluşunun kökeni, Attis’in bedenlendiği hayvan olmasında yatmaktadır. Burada “ekstrem bir kirlilik” değil, “ekstrem kutsallık” söz konusudur. Zira kutsal oluş, o bedenin elektrik benzeri büyüsel bir güçle yüklü olduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır ve hem kendine hem de tapınıcılara zarar vermemesi için gök ve yer arasında askıda kalacak şekilde yalıtılması işlevini yerine getiren tabu uygulamalarını gerektirmiştir (Frazer, 1993: 474, 594-595, 606). İsa anlatısındaki arketiplerin ve Hristiyan ayinlerinin kökeni de Frigya Attis-Kibele tapınıcılığında bulunmaktadır. Din tarihi, pagan adetlerle yeni mantığı uzlaştırma çabasının uzun tarihidir (Frazer, 1993: 344-360, 477, 705).

Frazer’a göre büyü evresinde insan, güvенеbileceği ve kendi amaçları için manipüle edebileceği belirli bir doğa düzeni olduğuna ve kendi gücüne inanmıştır. Ancak varsaydığı düzenin ve üzerinde sahip olduğuna inandığı kontrolün tamamen imgesel olduğunu keşfetmiş, kendi zekasına ve çabalarına yaslanmaktan vazgeçerek kendine biçtiği güçleri Tanrı’ya atfetmiş ve kendini onun insafına bırakmıştır. Dini doğa teorisini yetersiz bulan zekalar, bilimsel açıklamayla dini açıklamayı yerinden etmiştir. Ancak Frazer’a göre, bilimin bulduğunu iddia ettiği doğa yasaları, dünya, evren gibi “azametli isimlerle onurlandırılarak” belirli bir gerçekliğe atıfla oluşturulmuş olsalar da “düşüncenin durmaksızın değişen fantazmagorisini açıklamak için tasarlanmış hipotezler”dir yalnızca (1993: 711). İlginç olan şu ki Frazer bilime geçişi, büyü düşüncesinin yeniden öne sürülüşü olarak görür. Zira her ikisi de vuku bulan olayların daimi bir düzen içerisinde, insandan çok daha üstün bir dışsal failin müdahalesi olmadan gerçekleştiği, neden-sonuç ilişkilerinden oluşan bir doğa yasası sistemi, şeylerin birbirini etkileyebileceği ve doğanın işleyişini düzenleyen yasalara büyük bir titizlikle uyulduğunda gerçekliğin üretilebileceği düşüncesine dayanmaktadır (Frazer, 1993: 10-12, 49-51). Frazer’ın çalışması, “yeni spiritüellik” adı verilen olguyu meydana getiren bileşenlerin ve bilimle kurulan ilişkinin belki de o kadar yeni olmayabileceğini göstermektedir.

3. Halk Animizminin İmhası, Bedenin Güçlerinden Koparılışı

Silvia Federici'nin (2023) çalışması, animist dünya anlayışının genel ve soyut bir insanlık zekasının evrimsel hareketiyle sönümlenmediğini, kapitalist üretim tarzıyla uyumlu olmadığı, hatta yıkıcı bir güç oluşturduğu için imha edildiğini, toplumun metafizik düzeninin sınıf mücadelelerinin en kanlı mevkilerinden biri olduğunu görmeye olanak sağlar.

Federici'ye göre 12. ve 13. yüzyıllardaki heretik oluşumlar feodalizme, yükselen para ekonomisine ve yaşam üzerinde giderek artan devlet kontrolüne karşı proleter sınıfın ayaklanmalarıdır. Halk heretikliği, Doğu mistisizminin de etkisiyle Kilise'nin öğretilerine ve ruhban sınıfına karşı bir meydan okumadır ama bunu aşan bir politik doğaya sahiptir. Bu hareketler, her türlü seküler otoritenin, hiyerarşinin, ekonomik sömürünün ve özel mülkiyetin reddini içeren, yoksulluğu radikalleştiren, uluslararası boyutlarda alternatif kolektif topluluklar kurarak ortak mülkiyet ve iş birliği temelinde özerk bir yaşam talebini gerçekleştirmeyi deneyen politik hareketlerdir -öyle ki Federici bu hareketlerin "ilk proleter enternasyonel" olarak bile görülebileceğini ifade eder. Selamet teolojilerini ve "hakiki din" taleplerini cinsellik, yeniden üretim ve kadınların konumu gibi yaşamın her alanını içerecek şekilde yeniden tanımlayarak yeni bir mücadele türü başlatmışlardır (Federici, 2023: 38, 53-63). Bazıları, hiçbir hakka sahip olmayan kentli proletaryanın emeğini değerli kılma ve "çalışmanın reddi" stratejilerini harekete geçirmişlerdir (Federici, 2023: 69-75). 13. yüzyılın ilk yarısında Engizisyon kurumunun ortaya çıkışı, heretik hareketlere karşı açılan savaşın bir parçasıdır. Cadı davaları, Engizisyon'un Şeytan'a tapan tamamen kadınlardan oluşan bir heretikliğin varlığını kayıtlara geçirmesiyle 14. yüzyılın sonlarında başlamıştır (Federici, 2023: 56, 86).

Feodalizmin yerini almakta olan merkantalist kapitalizmin, nüfus ve işgücü krizinin, halk isyanlarının orta yerinde, seçkin büyücü "yüksek büyü"yü seçkinlerin hizmetinde uygulamaya devam ederken halk büyücülüğünün devlete karşı işlenen bir suç haline geliş tesadüf değildir (Federici, 2023: 242). 15. yüzyılın sonlarında başlayan toprak özelleştirmeleri yoluyla komünal toprak kullanımının ortadan kaldırılmasıyla kesişir. Müşterek üretim ve yeniden-üretime dayalı yaşam tarzlarının yerini bireysel iş sözleşmelerinin aldığı para ekonomisine geçiş, "fiziksel çitleme"ye "toplumsal çitleme"yi eklemiş ve bu

çitlemeler kadınlar açısından çok daha yıkıcı olmuştur (Federici, 2023: 112-118, 125-135).

16. ve 17. yüzyıllarda halk kültürüne karşı devlet eliyle yürütülen savaşın hedefi, kapitalizmin yaşamın içine doğru yayılışına karşı direnç kaynağı oluşturan inançların ve komünal yaşam biçimlerinin imhası ve bedenin sermaye birikiminin gerektirdiği işgücüne dönüştürülmesidir. Öyle ki işçiler arasındaki dayanışmayı artıran halk festivalleri dahil bütün kolektif etkinliklere saldırı başlatılmış, Katolik Kilisesi bile ibadeti bireyselleştirmiştir (Federici, 2023: 135). Kolektif ilişkilere, halkın bilgi sistemlerine, kadınların yeniden-üretim üzerindeki kontrollerine ve şifacılık becerilerine karşı başlatılan savaşın asıl olarak yürütüldüğü arena, cadı avları olmuştur. Cadı avlarının şiddetlendiği dönemde cezalandırma yetkisinin seküler mahkemelere verilmesi ve Protestan bölgelerde de yaygınlığı, dinin ötesine geçen çok daha büyük bir politik boyutu olduğunu göstermektedir. Cadı avları, “başka araçlarla yürütülen bir sınıf savaşı”dır (Federici, 2023: 242-252, 258). 1980’ler ve 1990’lar itibariyle sermaye birikim sürecinin hız kazandığı Afrika ve Güney Amerika’nın bazı bölgelerinde cadı avının yeniden devreye sokulması bunun bir kanıtıdır. Cadılık suçlaması, yine kaynakları özel mülkiyete dönüştürüp komünal yaşamı ortadan kaldırarak ilerleyen sermaye birikim süreçleri ve buna karşı verilen mücadelelerle bağlantılıdır (Federici, 2023: 251, 336-337).

17. yüzyıla gelindiğinde insanın varoluşunu bedensel tutkular ile akıl arasındaki çatışma ekseninde kuran yeni bir felsefi ve antropolojik paradigma belirir (Federici, 2023: 195-196). Zihin ile beden arasında kurulmakta olan ikili karşıtlık, egemen sınıflar ile halk kitleleri arasındaki tarihsel çatışmanın da bir diğer raundudur. Zihin, egemen güçlerin öncelikle kendi öznelliklerinde gerçekleştirdikleri modern bireyin doğuşunun mevkisi olurken, alt sınıfların (ve sömürgeleştirilmiş halkların) bedeni akıl önündeki engel, kontrol altında tutulması gereken bir canavardır. Devlet politikalarının ve entelektüel söylemin beden üzerinde bu kadar yoğunlaşmasının nedeni, bir yandan sermaye birikimi için gereken değer yaratımının ama öte yandan bu gücün sömürülmesine karşı direncin kaynağı olmasıdır (Federici, 2023: 200, 209-210). Egemen sınıfların halk arasında yaygın olan büyü pratiğinden ve cadı imgesinde cisimleşmiş güçlerden duydukları korku, her şeyini kaybetmekte olan yoksul halkın kendilerine karşı

beslediği kinden duydukları korkudur (Federici, 2023: 253-255, 286). Animist dünya görüşünün neden tehdit oluşturduğunu ve kabuslara konu olduğunu görmek için yerli halkların sömürgeci güçlere karşı verdikleri mücadelede oynadığı role bakmak bile yeterlidir (Federici, 2023: 329).

Ortaçağ boyunca madde ile ruh arasında bir ayrımın olmadığı, evrenin canlı bir organizma olarak görüldüğü animist dünya görüşü, halk arasında etkili olmaya devam etmiştir. Doğa, gerekli bilgiye sahip olanların okuyabildiği “bir göstergeler ve işaretler evreni”dir, her bir unsuru belirli kuvvetlere ve güçlere sahiptir. Şifacılık, kehanet, muska, falcılık, bütün bir büyü pratiği, yoksul insanlar için yaşam mücadelesinde bir korunma, iyiliği kendine çekme, yetenekler kazanma, bedenden ayrılma, aynı anda birden fazla yerde bulunabilme, diğer insanlar üzerinde bir güce sahip olma gibi olanakların kapısını aralamaktadır. “İnsanın istediği şeyi çalışmaksızın elde etmesini sağlayan bir araç” olarak “çalışmanın reddi”nin de bir ifadesi olmuştur ki proletaryanın ütopyası da budur (Federici, 2023: 210-213, 256).⁸ Kehanet pratiği, egemen sınıflar açısından başlı başına tehlike arz etmektedir. Zira halk sınıflarının arzularını harekete geçiren güçlü bir eylem aracı olarak işlev görmektedir. Zamanın ve toplumsal hareketlerin temel dinamiğini egemen sınıfların denetleyemeyeceği, kudretinin yetmeyeceği bir yere yerleştirmektedir. Bu yer, kimi zaman gökteki yıldızlardır, kimi zaman gerçekleşecek olayları önceden haber veren gizemli güçlerdir (Federici, 2023: 212-213, 217).

Büyünün öngörülemez güçleriyle donatılmış insan fikrine dayalı bu varoluş tarzı tasfiye edilmeliydi ki kapitalist sömürü için beden ve doğa üzerinde kontrol tesis edilebilsin, iktidarın yeri dünyevi bir merkeze çekilebilsin.⁹

⁸İlerleme fikriyle örülü modern ütopyaların aksine, proleterlerin ütopyası hayatın bir karnaval olduğu “Harikalar Diyarı”nda, “işe adanmış bir hayat sürmek yerine evlerin şekerden, ırmakların sütten yapıldığı ve insanın her şeyi kılını kıpırdatmadan elde edebilmesinin yanı sıra yiyecek ve içecek için bir de üzerine para aldığı ‘Aylaklık Diyarı’nda keyif çatmak”tır (Federici, 2023: 233).

⁹Francis Bacon bu uyumsuzluğun farkında olarak “Büyü, sanayiye yok eder” derken ve Hobbes cadı avlarını savunurken, Descartes’in agnostik olduğunu ilan ettiğini,

Engizisyon kurumu halk animizmini ortadan kaldırmak üzere yeniden tanımladığı şeytan figürünü devreye sokarken, dönemin felsefi teorileri de zamanı ve mekanı rasyonelleştirme, bireysel irade, özyönetim ve nihai merci olarak devletin otoritesi ekseninde yeni insanın inşası işine girmiştir. Mekanik felsefenin hayal gücüne karşı yürüttüğü saldırı da bu sürecin bir parçasıdır (Federici, 2023: 207-210, 217-224, 256-257).

Devlet-anatomi-mekanik felsefe matrisi, ölümden sonra dahi yeni güçler kazanarak yaşamaya devam ettiğine inanılan bedeni bütün güçlerinden koparmış, bir fabrikaya, fizik yasalarına tabi bir makineye indirgemıştır. Federici, bu süreci bedene karşı yürütülen topyekûn bir savaş olarak niteler. Birbirine zıt iki beden anlayışı arasında yaşanan bir savaştır bu: Doğanın güçleriyle donatılmış “bitkisel insan” ya da “zodyak insanı”na karşı “canlıyken bile ölü” üretim makinesi olarak beden (Federici, 2023: 216-219). “Yeni insan”ın inşası, René Descartes’ın kendini denetleme iradesine ve sorumluluğuna sahip birey anlayışı temelinde geliştirdiği öznellik inşası programı ile Thomas Hobbes’un bedenin denetimini devletin mutlak otoritesine devreden monist modelinin bir senteziyle gerçekleşecektir (Federici, 2023: 206-208, 223-228).

Sonuç olarak modern insan, “bedensel gerçekliği ve doğasıyla dayanışmayı yitirmiş”, “büyülü değneğini kırıp yalnızca kendi davranışlarının sorumlusu” yalnız bir varlık haline getirilmiştir (Federici, 2023: 222). Federici, doğanın gerçekten ruhlarla dolu olup olmadığını, büyü gücünün var olup olmadığını sorgulamanın bir önemi olmadığını vurgular. Bir zamanlar cadılık olarak görülüp suç sayılan pratikler bugün yeniden değer kazanmakta, hatta ana akım tıp bile parapsikoloji ve biyogeribildirim pratiklerine ilgi göstermektedir (2023: 212). Vurgulanması gereken asıl nokta, kapitalizm öncesi bütün toplulukların paylaştığı animist dünya anlayışının kapitalizmin kurumsallaşma aşamasında toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenişıyla çeliştiği ve dahası “itaatsizlik kaynağı” olduğu için tasfiye edildiğidir. 18. yüzyılın başları itibarıyla yıkıcı gücü bertaraf edildikten sonra cadı avları son bulmuş ve büyü pratikleri toplumsal mücadelelerle kesişmedikleri sürece batıl inanç olarak görülüp en

Newton’un ise “doğüstü büyüünün kuramsal açıdan makul olduğunu” kabul ettiğini belirtelim (Federici, 2023: 211-212, 299).

fazla alay konusu olmuştur (Federici, 2023: 303-304). Şimdi büyüdü dünyanın geri dönüşü, bedenın mekanikleştiğı, kapitalist iş disiplininin ve zaman-mekân anlayışının kendiliğinden kabul gördüğü bir dünyada tehdit oluşturmadığı için hoşgörüyle karşılanabilir (Federici, 2023: 212, 255). Peki ama bu geri dönüş, günümüz koşullarında ne anlama gelmektedir? Yeni toplumsal durum ve koşullarla nasıl eklemlenmekte ve bunlara nasıl bir yanıt oluşturmaktadır?

4. Modernite Sonrası Paganizme Dönüş

Spiritüellik olgusunun analizi için kullanılan sorunsallaştırma hatlarından biri, geleneksel dinlerin artık “maneviyat ihtiyacı”nı karşılayamadığı ya da sekülerliğin getirdiğı bir “maneviyat krizi”dir.¹⁰ Ancak analiz çerçevesinin merkezine “maneviyat ihtiyacı”nı yerleştirmek, örgütlü dinler tarafından çizilmiş sınırlara takılma riski taşır. Frazer ve Federici’nin çalışmaları, tarihsel olarak en yakın olan dini düşünceyi insanın yaşam, doğa ve evrenle ilişkilendirme tarzlarının temeline yerleştirme konusunda aceleci davranmamız gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın odaklandığı enformasyon üretimi düzeyinde betimlenmiş bir analitik kategori olarak spiritüelliğı toplumsal durumla ilişkilendirebilmek için sosyal teoriye başvurulduğunda ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Zira 1970’lerin sonlarından itibaren geliştirilen alet kutusunun, halihazırda spiritüelliğın ifade tarzlarında mevcut olduğu görülebilir: Büyük anlatıların inandırıcılığını yitirmesi (Lyotard 1990); Jean Baudrillard’ın (2003) Disneyland örneğini vererek postmodern dünyanın bir “*simulakrum*” olduğunu ileri sürüşü; Zygmunt Bauman ve David Lyon’un (2013) “akışkan modernite” kavramsallaştırması ve bizzat *Azınlık Raporu* filmiyle ayrıntılandırdıkları katı modern gözetimin çözülerek, elektronik, hareketli ve titreşimli sinyallerle akıcı biçimler aldığına gönderme yapan “panoptik-sonrası”; David Harvey’in (1997)

¹⁰Cengiz, Küçükkural ve Gür, spiritüel hareketlerin Türkiye’deki yükselişini “laik dindarlığın” bir tezahürü ve geleneksel dinlerde ve bütün politik ideolojilerde yaşamakta olan “büyük bir tinsel (manevi) krizin semptomu olarak” görmek gerektiğini belirtmektedirler (2023: 310-311, 314-316). Ayrıca, yeni spiritüelliğın neoliberalizme uygun bir maneviyat biçimi sunduğunu ileri sürmektedirler (2023: 109, 267, 317-318).

aşırı birikim krizine kapitalizmin yanıtı çerçevesine yerleştirdiği üretimin yeniden yapılanmasının ve teknolojik gelişmelerin zamanı hızlandırışı ve mekanı küçültüşüyle modern felsefenin bir araya getirdiği doğrusal zaman-mekan birlikteliğini parçalayışı, ve “esnek postmodernliğe” geçişle giderek şiddetlenen “zaman-mekan sıkışması”; Gilles Deleuze’ün (1992) “disiplin toplumu”ndan “kontrol toplumu”na geçiş olarak adlandırdığı, “kapatılma mekanları”ndan ve “kapatılmış insan”dan kitle ile birey ayrımının geçerliliğini yitirdiği, kodlanmış figürlerin, kod ve şifreyle enformasyon erişiminin söz konusu olduğu, ağ içerisinde yörüngede *navigasyon* yapan, bir yılan gibi yüzeyde eklemlemelerle hareket eden uçucu fazdaki bir varoluşa geçiş; Rosi Braidotti’nin (2014) siber kültürde belirlemekte olan “yeni-pagan”lığa dair tespitleri ve “humanizm sonrası” öznellik için çizdiği çerçeve.

Bir başka analiz çerçevesi sunan Michael Hardt ve Antonio Negri’nin (2001; 2011) “imparatorluk” ve “biyo-politik üretim” kavramsallaştırması da, geliştirdikleri politik proje de spiritüelliğin aynasında kendinin metafizik düzeyde tersyüz edilmiş imgesiyle ya da distopyasıyla karşılaşabilir. Yeni küresel egemenlik biçimi olan imparatorluğun dışarısı yoktur, içkindir; hızlı, akışkan, yaygın küresel ağlardan oluşur. Kapitalizmin 1970’lerdeki krize yanıtı, öznellik üretimine, maddi olmayan emeğe dayalı, bütün yaşamı ve canlı emeği üretici güçlere dönüştüren “biyopolitik üretim” olmuştur. İş ile yaşam zamanı arasındaki ayrım muğlaklaşmış, yeni bir zamansallık ortaya çıkmıştır. Enformasyon üreten “iletişimsel emek”, simgeler üreten “etkileşimsel emek” ve duygulanım üreten “duygulanımsal emek” en önemli emek biçimleri haline gelmiştir (Hardt ve Negri, 2001: 303-306). Ortaya çıkan “genel zeka” ve sermayenin el koyduğu artı değeri aşan kuvvetlerle üretici güç, “tekilliği içinde bir olan çokluk”, devrimci olanaklar taşımaktadır. Kapitalizmin ve iktidarın gücüne odaklanmayı ve diyalektiği reddederek “toplu çıkış”ı, “kötülük”ü değil “sevgi”yi ilksel olarak alarak bir “sevgi politikası” öneren, yeni bir kendilik ve yaşam inşasını devrimin merkezine alan bu yaklaşım kendi sınırlarıyla karşılaşmaktadır. Zira, Hardt ve Negri, yeni bir yaşamı olanaklı kılan “empirik Olay”la deneyimlenen karşılaşmayı ve deneyi öne çıkarırken, spiritüeller aynı dönüştürücü niteliği birey düzeyinde gerçekleşen spiritüel olaya atfeder, deneyi öne çıkarır. Spiritüeller de “kötülüğe”ye gönderme yapmaktan kaçınup hem

“varlık özü” hem dönüştürücü güç hem de ulaşılacak hedef olarak “koşulsuz saf sevgi”yi görür. “Tekillliği içerisinde bir olan çokluk”, spiritüellerin de hedefidir; kendini değerli kılma ve yeni bir kendilik inşası, spiritüellerin de izlediği yoldur. Diyalektiğin ve temsilin reddedilişi spiritüellikte de yankılanır, ama bireysel bilinç düzeyinde gerçekleşerek kolektif bir “bilinç kayması”na bağlanacağı ümit edilen metafizik ya da post-materyalist bir “toplu çıkış” olarak. Elbette spiritüellikte, yeni bir yaşamın olanaklılığı emek gücü gibi kuvvetlerde aranmaz ve bütün kurumları çapraz kesmek zorunda olan bir politik projenin esamesi okunmaz.

Öte yandan “maddi olmayan emek” kavramı, spiritüel hareketin sınıfsal bileşenini anlamak için kullanışlı olabilir. Bu hareketin içinde bulunanların ağırlıklı olarak orta sınıf oldukları bilinmekte ve orta sınıf yanlılığı taşıdığı görülebilmektedir. Bu çalışmada incelenen üretim alanının failleri gerçekten de bilgisayar programcıları, mühendisler, film endüstrisinde çalışmış kültür üreticileri, şirket çalışanları, akademisyenler, psikologlar, sağlık çalışanları ve hekimlerdir. Spiritüelliğin arzusunun, daha yüksek frekanslarda var olduğuna inanılan ruhların ve yaşam formlarının varoluş tarzlarını bu dünyada gerçekleştirmek olduğu söylenebilir: Telepatik iletişim temelinde “koşulsuz saf sevgi” ile titreşen ama tekillığın yok olmadığı bir kolektif yaşam; bütün mekan ve zamansallıkları, evrendeki enformasyonu zihin yoluyla eş-süremlili *navigate* etmek, yani *quasi*-fiziksel bir varoluş; ve hem yeryüzünün/doğanın ruhlarıyla hem de “galaktik” yaşam formlarıyla bir araya geliş. Belki de hayali “harikalar diyarı” olan eski proletaryanın büyüsel ütopyasından maddi olmayan emeğin yeni-büyüsel ütopyasına geçildiği söylenebilir.

Bir diğer analiz çerçevesi, “dijital psikopolitika çağına” geçmekte olduğumuzu ileri süren Byung-Chul Han’dan gelmektedir (Han, 2022: 21). Bu çerçeve, belki de spiritüel enformasyon üretiminin neoliberal kapitalizmle ilişkisini anlamak için en etkili yaklaşım olabilir. Han’a göre neoliberal kapitalizm, üretici gücün “*psyche*” olduğu “enformasyon ve programlar gibi şey olmayan varlıklar”ın üretimine yönelmektedir. Maddi metaların üretimine dayalı disiplin toplumuna özgü “psikiyatrik disiplin teknikleri”nin yerini “*neuro-enhancement*” ve “psikolojik programlama” teknikleri; bütün yaşamı sömüren

biyoiktidarın yerini ruhu sömüren “psiko-iktidar” almaktadır (Han, 2022: 32-33, 38). Disiplin toplumu “duygusuz bir makine”ye indirgediği bedenın güçlerine dayanmaktayken, “gayri maddi üretim tarzı” “heyecanlara” dayanmaktadır. Verim ve performansın artırılması, talebin yaratılması, “iletişimin hızlanması” için başvurulanan “heyecan”, hem üretim sürecinin dayanağı, hem hammadde, hem “akılcı yönetimin” yerini alan “heyecansal yönetimin” bileşeni, hem de “psikopolitika”nın bireyi yakaladığı düzeydir (Han, 2022: 53-55). Sömürü sınıf sömürüsünü aşmış, bütün toplumsal sınıfları içerecek şekilde bir “öz-sömürü” ortaya çıkmıştır. “Kendini sömüren performans öznesi”, olmakta olandan kendini sorumlu tuttuğundan, sömürü dışsal bir gücün işi olarak görülemez hale gelmekte ve sisteme karşı politik hareket olanaksızlaşmaktadır (Han, 2022: 16). Michel Foucault, “iktidar teknolojilerinden kendilik teknolojilerine geçiş”i sezmış, “iktidar ve tahakküme” karşı durabilecek bir etik temelinde “kendilik teknolojileri” üzerine kafa yormuştur. Ancak Han’a göre günümüzdeki “neoliberal tahakküm rejimi”, “kendilik teknolojisini tümüyle” kapmıştır (Han, 2022: 34, 92-93). Kişisel gelişim sektörü, “psikopolitik” sömürünün bir parçasıdır. Yeni ideoloji, “Ben’ üzerinde çalışmayı” telkin eden dini ideolojilere benzemektedir ama günah işlemeye karşı tetikte olmanın yerini “negatif düşüncelere karşı farkındalık”, davranışların engellenmesinin yerini “öngörü”, “geçmişin kontrolü”nün yerini “geleceğin psikopolitik yönlendirilişi” almıştır (Han, 2022: 37-38, 43-45).

Ruhun da bütünüyle ele geçirildiği bir egemenlik biçimi ortaya koyarak Adornocu bir kötümserliğe düştüğü izlenimi uyandırdığı noktada Han, “psikopolitikayı” kesintiye uğratmanın, “Olay” felsefesine ve Foucault’nun ayrıntılandırmaya çalıştığı “yaşam sanatı”na atıfla, özneyi “psikolojiden arındırmak”la olanaklı olabileceğini belirtir (Han, 2022: 83-84). “Olaylar ve tekilliklerden oluşan ve her türlü özneleştirme ve psikolojileştirmeden arınmış bir içkinlik alanı” açmak gerekmektedir. Zira “içkinlik düzlemi” hiçbir şeye tabi değildir, “psikolojikleştirilemez” ve “özneleştirilemez” (Han, 2022: 85, 89).

Han’ın argümanları, spiritüelliği nereye yerleştirebileceğimiz konusunda birbiriyle taban tabana zıt iki seçenek sunar. İlk seçenek, kişisel gelişim sektörüyle organik bağı, ruh düzeyinde kalması, “otantik kendiliğe” ulaşmak için izlenmesi telkin edilen “en yüksek heyecanlar”ın “psikopolitik” egemenliğin

de tutunduğu yer olması nedeniyle yeni tahakküm sistemiyle suç ortaklığı içerisine yerleştirmektir. Öte yandan, spiritüel performansların “egemen ideoloji”yi içerdiğini varsaysak bile, bunu 1950’lerde Roland Barthes’ın geliştirdiği göstergebilimsel analizle açığa çıkarmak pek mümkün görünmüyor. Barthes, magazin dergilerindeki astroloji köşeleri de dahil kitle kültüründeki çağdaş mitleri ideoloji eleştirisine tabi tutmuş, küçük burjuva kültürünün nasıl da “gerçekliği yeniden adlandırıp kovarak”, “tarihsel olanı doğallaştırarak”, “keyfi değerler sistemini” evrensel “gerçekler sistemi”ne dönüştürdüğünü açığa çıkarmaya çalışmıştı (Barthes, 1990: 132-133). Ancak günümüz spiritüelliği ne yalnızca dilbilimsel anlamlandırma pratiklerine dayanmaktadır, ne de önceki medyanın ürettiği türde bir kitle kültürü söz konusudur.

İkinci seçenek, bazı politik içerimler, erdemler atfetmek olabilir.¹¹ Zira spiritüellik, ruh/zihin/bilinci bütün belirlenmelerden, hatta bizzat “proglamalarımızdan kurtulmak” ibaresini kullanarak, arındırmak üzere yeniden tanımlamakta ve içkinlik, tekillik, deney ve deneyime vurgu yaparak yeni bir yaşam sanatı eklemektedir. Han, “*psyche*” kavramını nasıl tanımladığını ayrıntılandırmadığı için bir karşılaştırma yapmak mümkün olmasa da spiritüelikte formüle edilen kişilik yapısının modern bilimde formüle edilenin tam tersi olduğunu ve “ruh” kategorisinin psikoloji bilimindeki “ruh” kategorisiyle alakalı olmadığını biliyoruz. Spiritüellikteki ruh/zihin/bilinç, kah Atlantis’teki, kah antik Mısır’daki, kah başka bir gezegendeki geçmiş/eş-süremlilerenkarnasyonlarıyla ya da eş-ruhlarıyla temas kurmakla, evrenin *Big Data*’sını saklayan “akaşa kayıtları”na erişmekle, doğanın, yeryüzünün ve dünya-dışının ruhlarıyla bağlantı kurmakla uğraşmakta, varolan her şeyle bir ekosistem içerisinde dengede yeniden hizalanmaya çalışmaktadır.

1970’lerden beri radikal düşünce, bizi kurtaracak bir “dışarı” olmadığını vurgulamakta, “içkinlik” düzleminden çıkan olanakları ve sistemin silahlarını sisteme karşı kullanmayı şiar edinmektedir. Buradan bakılınca belki “psikopolitika”ya karşı mücadele de “*psyche*” düzeyinde gerçekleşmelidir. Peki,

¹¹Spiritüelliğin bazı feminist ve çevreci hareketlerle bağı için bkz. (Braidotti, 2014: 48-49, 67-68).

spiritüelliğin asli unsuru olan antik öğretilere ve arkaik pratiklere dönüşü, antik uygarlıklara saplantı derecesindeki ilgiyi nasıl anlamak gerekiyor?

Theodor Adorno ve Max Horkheimer (1979), doğa üzerinde egemenlik kurma sürecinin 18. yüzyıl Aydınlanması'ndan çok önce, Antik Yunan mitleriyle başladığını ileri sürer. Truva savaşından Ithaca'ya dönüş yolculuğunda verdiği mücadeleyle Odysseus, burjuva bireyin bir ilk örneğini teşkil eder. Doğa güçlerinin insanbiçimli ifadeleri olan tanrılara ve yarı-tanrılara karşı giriştiği mücadeleyi kazanır; rasyonel araçsal akıl galip gelmiştir. Ancak, mitsel güçlerden/doğadan özgürleşme, daha mutlak ve toptan bir tahakküm biçimine götürür. Han'a göre, "Birinci Aydınlanma"da "muhayyile, bedensellik ve arzu" öte tarafa itilip "bilgiyi mitolojik içeriğinden kurtarabilecek" bir araç olarak istatistik bilimi temel alınmış, "mitolojik anlatının karşısına nesnel, sayılarla temellendirilmiş, sayılarla işleyen bir bilgi" koyulmuştur. Adorno ve Horkheimer'ın öne sürdüğü üzere Aydınlanma'nın kendisi, bağrından çıkan diyalektikle, mite ve "barbarlığa" dönüşmüştür. Günümüzdeki "İkinci Aydınlanma" ise her şeyi "veri ve enformasyon"a, "Big Data"ya dönüştürmektedir. Bütünüyle anlamdan arındırılmış, "anlatısal olmayan bir işlemsellik", nedensellik ilişkisine değil "korelasyona dayalı bir bilgi üretimi" söz konusudur artık (Han, 2022: 64-66, 75).

Frazer, dine geçişin insanın kendine biçtiği güçlerin dışsal bir tanrı figürüne atfedilmesiyle insanı güçten düşürdüğünü; Federici, animist dünya görüşünün insana kuvvetler bahsettiğini, beden bir makineye indirgenmesiyle insanın güçsüzleştiğini, bedenin imha edildiğini vurgulamıştı. Dijital teknolojiye dayalı geç kapitalist koşullarda büyümlü dünyaya ve animizme geri dönüş, ya da Frazer'ın öngördüğü yeraltında değişmeden bekleyen kuvvetlerin sonunda geri dönüşü, "yeni insan"ın güçlenme arayışının bir tezahürü müdür? Yoksa Han'a atıfla, "İkinci Aydınlanma"nın diyalektiği bu geri dönüşte mi açığa çıkacaktır?

Frazer, arkaik kültürlerin kelimeler ile şeyler arasında materyalist bir bağ kurduğunu belirtmişti. Şimdiki spiritüel düşüncesinin gösterge ile gerçeklik arasında kurduğu tözel ilişkiyi tarihin bu anında mistik ya da post-materyalist olarak değerlendiriyoruz. Ama belki de pagan düşüncenin insana atfettiği güçlendirici nitelikler, gerçeklikle kurulan bu dolaysız ilişkide saklıdır. Öte

yandan günümüz kapitalizmi de temsili/söylemsel bir gösterge rejimine dayanmayı bırakmıştır. Felix Guattari (2020), 1970’ler sonrası kapitalizmin yalnızca gösteren ile gösterilen, temsil ile gerçeklik arasındaki ayrılığa dayalı anlamlama semiyolojileriyle işlemediğini, “anlam ile maddeyi yeniden birbirine bağlayan” bir “semiyotik makineleşme”ye dayandığını öne sürmüştü. Guattari’ye göre, kapitalizm öncesi hüküm süren animist kültürler, gerçeklikle temsili bir ilişki kurmayan “topyekun bir gösterge”ye, “güç göstergeleri”ne ve “jestlerin, sözlerin ve dansların iç içe geçtiği çokanlamlı ifadeleri” içeren “sembolik semiyotiklere” dayanmaktaydı. Guattari, arkaik kültürlerin gerçeklik ile sembolik arasında bir ayrılık içermeyen gösterge rejimlerine dayandığından, sanıldığı gibi “mistik” değil, “gerçekçi” olduklarını ileri sürer (2020: 394-403, 435-447). Lazzarato, bu çerçeveden yola çıkarak kapitalizmin yeni gösterge rejiminin içerisinden yeni bir “makinesel animizm”in ortaya çıkışının olanaklı olduğunu belirtir (Lazzarato 2016: 79, 143-145). Tam da bu nedenle Guattari-Lazzarato hattı, semiyotiklerin çoğulluğuna ve söyleme/temsile değil gerçeklikle kurulan arkaik ama yeni tür bir ilişkiye dayalı spiritüelliği geç kapitalizmin mekanizmaları içerisine yerleştirerek inceleyebileceğimiz dilbilimsel paradigmaya dayanmayan bir metodoloji vaadi sunmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmayı ortaya çıkaran soru, başkalaşmış bir kapitalizmle ve teknolojik paradigmanın değişimiyle işaretlenen koşullarda antik öğretiler, mitolojik arketipler, arkaik kültürler ile kuantum fiziği, dijital teknoloji ve bilimkurgusal bir imgelemin sentezinde yükselen spiritüellik olgusunun nasıl bu kadar yayılabildiği, popüler imgeleme nasıl bu kadar nüfuz edebildiği sorusuydu. Bu çalışmada güncel YouTube videoları incelenerek ortaya çıkarılan spiritüellik kategorisi odağında bu olgu irdelenmeye çalışılmıştır.

Günümüz spiritüelliği, canlı bir doğa anlayışını, ruhlarla ve gizemli boyutlarla dolu bir varoluşu, reenkarnasyon inancını, düşüncenin değil hayal gücünün ayrıcalıklandırılışını ve temsil ile gerçeklik arasındaki ayrılığın ortadan kaldırılışını içermektedir. Bu pagan unsurlara geri dönüşü anlayabilmek için bu dünya görüşünü ortaya çıkaran ve ortadan kaldıran tarihsel süreçler

incelenmiştir. Frazer'ın çalışması, ilksel düşünüşün yeraltında değişmeden beklediğini, büyü düşüncesinin bilimsel düşünceye daha yakın olduğunu ve dine geçişin insanları güçsüzleştirdiğini ileri sürmektedir. Federici, halk animizminin sermaye birikim sürecinin gerekleri doğrultusunda tasfiye edildiğini, sermaye birikim süreçleriyle dünyanın metafizik düzeninin değişimi arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu iki çerçeve, günümüz spiritüelliğinin insanların güçlenme arayışının bir ifadesi mi yoksa kapitalizmin geç safhasının ihtiyaç duyduğu metafizik düzendeki yeni bir kaymanın ve iktidar mekanizmalarındaki bir değişimin tezahürü mü olduğu sorularını sormaya olanak sağlamaktadır. Bu çalışma ayrıca bu olgunun incelenebilmesi için dilbilimsel paradigmaya dayanmayan, semiyotiklerin çoğulluğuna hitap eden bir metodolojik çerçeveye ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. ve Horkheimer, M. (1979), *Dialectic of Enlightenment*, Verso, Londra.
- Barthes, R. (1990), *Çağdaş Söylenler*, çev. T. Yücel, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2003), *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. O. Adanır, DoğuBatı, Ankara.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013), *Akışkan Gözetim*, çev. E. Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- Beauregard, Mario, vd. (2014), "Manifesto for a Post-Materialist Science", <https://opensciences.org/files/pdfs/Manifesto-for-a-Post-Materialist-Science.pdf>, (08.03.2025).
- Braidotti, R. (2014), *İnsan Sonrası*, çev. Ö. Karakaş, Kolektif Kitap, İstanbul.
- Campbell, J. (2023), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev. S. Gürses, İthaki, İstanbul.
- Cengiz, K., vd. (2023), *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar, İletişim*, İstanbul.
- Deleuze, G. (1992), "Postscript on the Societies of Control", *October*, Vol. 59: 3-7.
- Federici, S. (2023), *Caliban ve Cadı*, çev. Ö. Karakaş, Fol, Ankara.
- Frazer, J. (1993), *The Golden Bough*, Wordsworth Reference, Hertfordshire.
- Guattari, F. (2020), *Moleküler Devrim*, çev. I. Ergüden, Otonom, İstanbul.
- Han, B. C. (2022), *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, çev. H. Barışcan, Metis, İstanbul.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2001), *İmparatorluk*, çev. A. Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2011), *Ortak Zenginlik*, çev. E. B. Yıldırım, Ayrıntı, İstanbul.
- Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu*, çev. S. Savran, Metis, İstanbul.
- Lyotard, J. F. (1990), *Postmodern Durum*, çev. A. Çiğdem, Ara, İstanbul.
- Lazzarato, M. (2016), *Göstergeler ve Makineler*, çev. F. N. Demirci, Otonom, İstanbul.

